

>>> OPERA >>>

Ivo Van Hove regisseert 'Das Rheingold' in de Vlaamse Opera**'HET MOET NIET GROTER DAN GROOT'**

Hoe moet „De ring” er anno 2006 uitzien? Ivo Van Hove maakte de oefening en brengt een voorstelling met mensen en middelen van nu. Welkom in Wagners global village. **Willem Bruls**

MENIGEEN zou ervoor terugdeinzen, het regisseren van *Der ring des Nibelungen* van Richard Wagner. Zestien uur muziek, tientallen personages, een zwaarbeladen geschiedenis... het zijn allemaal elementen die dit monsterwerk, dat tot stand kwam tussen 1848 en 1876, tot een bijna onspeelbaar stuk maken. Toch gaat de theaterregisseur

Ivo van Hove bij de Vlaamse Opera de uitdaging aan.

In zijn woonplaats Amsterdam werkte Van Hove de afgelopen tijd eigenlijk aan twee stukken tegelijkertijd. Met Toneelgroep Amsterdam, waarvan hij de algemeen directeur is, repeteerde hij Henrik Ibsens *Hedda Gabler*, een productie die deze maand te zien is op het Holland Festival. Op hetzelfde moment trof hij al langzaam voorbereidingen om naar België te reizen en daar met „Das Rheingold” te beginnen.

Hoewel Van Hove voornamelijk theatermaker is, levert hij met „Das Rheingold” niet zijn eerste operaregie af. De Vlaamse Opera liet hem eerder

al *Lulu* van Alban Berg op de planken zetten. Bij De Nederlandse Opera in Amsterdam volgde een zeer succesvolle versie van Janáček's *De zaak Makropulos* en een iets minder juichend ontvangen *Iolanthe* van Tsjaikovski.

Ivan Törzs, de chef-dirigent van de Vlaamse Opera, heeft niet veel ervaring met Wagner. Zal hij de complexe partituur tot leven kunnen wekken?

We zullen intensief samenwerken. We zijn het erover eens dat we geen *Ring* willen die groter is dan groot. Ik hou er niet van als het werk zo pompeus wordt gebracht. We streven meer naar een kameruitvoering, zodat de zangers goed te horen zijn. Törzs heeft eveneens die ingehouden benadering. Wagner hechtte trouwens ook veel waarde aan die verstaanbaarheid.

Hebt u al een beeld van de hele Ring, van alle vier de delen en het slot?

Nee, we analyseren het werk

heel rustig, stap voor stap. Personages als Siegfried en Brünnhilde komen later uitvoeriger aan bod. Het werk lijkt eigenlijk op een estafette, waarbij de ene generatie de fakkel overneemt van de andere. Er is evenmin één hoofdpersoon, waardoor het meer een *Stationendrama* is.

We weten nu niet waar we over drie jaar met 'Götterdämmerung' uitkomen en dat vind ik geen probleem. We volgen de auteur, al realiseer ik me dat hij het verhaal van achter naar voor heeft geschreven. Bij het componeren is hij echter met 'Das Rheingold' begonnen. *De ring* is een gefragmenteerd werk, een vreemde constructie eigenlijk, en dat geldt zowel voor de muziek als voor de tekst. Het is een bijna wiskundige bouwdoos. Dat analyseren we gaandeweg.

Vormt de muziek een inspiratie voor de interpretatie?

Ja, omdat Wagner met elke noot iets wil vertellen en nooit vervalt in mooidoenerij. De

„Das Rheingold”: georganiseerde chaos. © Jan Versweyveld

Ivo Van Hove. © rr

muziek wil niet zozeer ontroeren, maar is altijd betekenisvol.

Wat voor een Ring zullen we te zien krijgen?

Een Ring die voor de 21ste eeuw van belang is, en geen willekeurige modern-dressversie. Centraal staat de zoektocht naar een betere wereld en hoe machthebbers daarmee omgaan. We zoeken naar de aard en de betekenis daarvan, naar vormen die een hedendaagse vertaling van de elementen in het verhaal zijn. De Rijn bijvoorbeeld — die in 'Das Rheingold' een centrale rol speelt — roept vragen op over energie en wie daarover beschikt, wie de macht in handen heeft.

De echte vraag van de macht leidt op dit moment naar de digitale snelweg. Alle informatie, kennis en communicatie zijn gemonopoliseerd in de digitale wereld. Dat is het machtscentrum van onze huidige tijd. In het verlengde daarvan ligt de tegenstelling tussen de stad en het platteland. Twee derde van de wereldbevolking woont nu in steden, terwijl dat vroeger eenderde was. Die gedachte ontwikkelen we verder in 'Die Walküre'.

De oppergod Wotan heeft de macht, maar lijkt die gaandeweg toch te verliezen door zijn fouten en wangedrag?

Wotan is geen machtspoliticus, maar een man met een toekomstvisie. Hij probeert de wetteloosheid en bandeloosheid in goede banen te leiden. Zijn Walhalla staat voor de verstedelijking, voor het plan dat hij heeft met de wereld. Met zijn contracten wil hij een fatsoenlijke orde scheppen, een echte samenleving. Daarom is hij meer een *captain of industry* dan een ideoloog of een politicus. Politici worden vaak tot populistten zonder visie. Omdat hij menselijk is, maakt hij fouten; niet vanwege zijn machtswellust, maar omdat hij een toekomstvisie heeft. Hij ziet zijn eigen fouten niet en zo raakt hij verstrikt in zijn goede bedoelingen. Zijn visie leidt tot een tunnelvisie.

Hoe verhoudt Wotan zich dan ten opzichte van zijn kleinzoon Siegfried, die toch doorgaat voor de goede en vrije held?

Siegfried is niet de naïeve, noble held. Een volledig vrij iemand, een wit blad, bestaat niet. Het is een onzinnig idee dat je alleen jezelf zou kunnen zijn. Siegfried is voor een groot deel bepaald door de opvoeding van de dwerg Mime. In 'Siegfried', het derde deel van *De ring*, groeit hij in feite op als terrorist.

Jan Versweyvel is uw vaste decorontwerper. Wat zullen we op het toneel te zien krijgen?

We zijn duidelijk gegroeid in de richting van de esthetiek van het lelijke. Vroeger werk, zoals *Romeo en Julia*, was nog vrij esthetisch. In latere stukken, zoals in *Kruistochten* en *Scènes uit een huwelijk*, gaat het veel meer om de georganiseerde chaos. In de verschillende taferelen van 'Das Rheingold' zien we camera's, serverrooms en controll-rooms, waarmee men denkt de wereld vorm te kunnen geven.

Is een Ring in België ook een beetje thuishoort?

In België heb ik nooit de erkenning gekregen die mij in Nederland ten deel is gevallen met het Zuidelijk Toneel, Toneelgroep Amsterdam en het Holland Festival. Amsterdam is ondertussen mijn eerste thuisstad geworden, maar het vertrouwen dat de Vlaamse Opera mij schenkt, is inderdaad een hartskwestie.

► „Das Rheingold” in de Vlaamse Opera in Gent op 13, 16, 21, 24, 27 en 30 juni en op 4 en 7 juli om 20 uur. Op 18 juni en 9 juli om 15 uur.

► www.ringvlaamseopera.be
► www.vlaamseopera.be

„Politici
verworden
vaak tot
populisten
zonder
visie”

‘De ring’ voor dummies

1 Waarom heet het werk *Der Ring des Nibelungen*?

Centraal in *De ring* staat het goud dat rust op de bodem van de Rijn. De dwerg Alberich, een Nibelung (Neveling), steelt het en smeedt er een ring van die hem de wereldmacht verleent. Later zal hij de ring met een vloek zal belasten. De titel betekent letterlijk: De ring van de Neveling. *Nibelungen* is dus een enkelvoudige genitiefvorm en geen meervoud.

2 Waarover gaat *De ring*?

Het verhaal is complex. Alles begint met de oppergod Wotan, die bang is dat de Nibelung Alberich hem met zijn machtsring zal onttronen. Daarom zet Wotan een sterke zoon op de wereld, Siegmund, die met een onoverwinnelijk zwaard de ring voor zijn vader moet veroveren. Maar Siegmund sterft door de machinaties van Wotan. Siegmunds zoon Siegfried zal nu samen met Wotans dochter Brünnhilde alsnog proberen om die ring te veroveren. Dat lukt, al zal Siegfried uiteindelijk sterven, en Brünnhilde geeft de ring terug aan de Rijn in plaats van aan haar vader. Daardoor sterven ook de goden.

3 Waar komt het verhaal van *De ring* vandaan?

Het verhaal van *De ring* is een amalgaam van allerlei bronnen. Wagner gebruikte middeleeuwse IJslandse, Scandinavische en Duitse mythen, zoals de *Edda*, de *Volsungensaga* en *Het Nibelungenlied*. Maar er zijn ook duidelijke invloeden van de sprookjes van Grimm en van de Griekse mythologie. Uiteindelijk maakte Wagner er zijn geheel eigen versie van. De tekst ontstond grotendeels tussen 1848 en 1852. In 1853 begon Wagner met de compositie, om het werk in 1874 te voltooien. Er zijn vier delen: „Das Rheingold”, „Die Walküre”, „Siegfried” en „Götterdämmerung”, samen goed voor zestien uur muziek.

4 Wat zijn de beroemde leidmotieven in de muziek van *De ring*?

Wagner ontwikkelt in *De ring* voor de eerste keer het systeem van de *Leitmotive* oftewel leidmotieven. Elk personage, elk attribuut en rekwisiet, elke emotie en elke specifieke gebeurtenis in *De ring* krijgen een herkenbare melodie. Al die melodieën worden gedurende de voortgang van het verhaal herhaald, gevarieerd, gemoduleerd, versneld, verlangzaamd, gecombineerd, omgekeerd, enzovoort, zodat er op gegeven ogenblik een heel kluwen aan motieven ontstaat. In totaal zijn er tientallen motieven, zoals bijvoorbeeld het Ring-motief, het goden-motief, het vuur-motief, het ondergangsmotief en het verlossing-door-liefde-motief...

5 Moeten Ring-personages als Wotan, Siegfried en Brünnhilde gehoornde helmen, berenvellen en metalen borstkurassen dragen?

Volgens de negentiende-eeuwse regie- en decoraanwijzingen van Wagner wel, maar hij was doodongelukkig met het resultaat op het toneel. Waarschijnlijk vond hij het effect ook toen al erg potsierlijk.

Na de eerste uitvoering van *De ring* droomde hij van een onzichtbare enscenering en een onzichtbaar theater — naar analogie met het onzichtbare orkest, dat hij in zijn zelf ontworpen theater in Bayreuth in een diepe orkestbak had verstopt.

6 Had George Bernard Shaw gelijk toen hij be-

weerde dat *De ring* een marxistisch werk is?

Ja en nee. Toen Wagner met *De ring* begon, had hij veel anarchistische literatuur gelezen, en hij was goed bevriend met Bakoenin. Ook deed hij in 1849 in Dresden mee met de revolutie. Marx en Engels, die in 1848 hun *Communistisch manifest* publiceerden, stonden dicht bij de ideeën van Wagner, al hebben ze elkaar nooit ontmoet. Voor zowel Engels als Wagner was „Siegfried” een representant van de revolutie. Shaw levert in *The perfect Wagnerite* (De volmaakte Wagneriaan) uit 1898 een briljante kritiek op Wagners werk door het te duiden als een spiegel van de negentiende eeuw met zijn industrialisatie.

7 Is er een verband tussen Wagners *Ring* en Tolkiens *Lord of the rings*?

Ja, hoewel Tolkien zich niet als Wagner op talloze bronnen baseert, vormt *Der Ring des Nibelungen* een belangrijke inspiratiebron voor de Britse auteur. Niet alleen de mythologische inhoud en de vertelvorm werden beïnvloed door Wagner, maar ook de politieke, ideologische en zelfs nationalistische lading van het verhaal, dat tijdens de Tweede Wereldoorlog werd geschreven.

8 Waarom gebruikt de regisseur Francis Ford Coppola Wagners „Walkürenrit” in *Apocalypse now*?

Apocalypse now gaat over de waanzin van oorlog en geweld. De opzweepende muziek van de „Walkürenrit” klinkt oeroverdovend uit de luidsprekers van de Amerikaanse gevechtshelikopters die de Vietnamese dorpen onveilig maken — een extreem voorbeeld van de perversie van Kolonel Kurtz.

De keuze van Coppola is treffend: in *De ring* klinkt de „Walkürenrit” als de Walküren (strijdlustige Amazones van Wotan) de dode helden van het slagveld halen.

9 Was *De ring* bedoeld voor Bayreuth?

Ja en nee. Toen Wagner met de eerste ideeën voor *De ring* begon, wilde hij aan de oever van de Rijn een provisorisch houten theater bouwen. Daar zou hij zijn revolutionaire werk eenmalig vertonen en een maatschappelijke revolutie ontketenen. Toen dat niet lukte, werden de twee eerste delen van *De ring*, „Das Rheingold” en „Die Walküre”, aan het hoftheater in München uitgevoerd — tegen de uitdrukkelijke wens van de componist. Veel later, in 1876, realiseerde hij zijn idee van een eigen theater voor zijn tetralogie in het kleine Beierse stadje Bayreuth. In de zomer van datzelfde jaar gingen de vier delen als volledige cyclus in première. Wagners kleinzoon Wolfgang leidt nu nog steeds de Bayreuther Festspiele, waar in de zomer alleen maar Wagnerwerken worden uitgevoerd.

10 Was Wagner een antisemiet?

Ja. Wagner schreef in 1850 een uiterst antisemitisch pamflet, getiteld *Das Judentum in der Musik*. Hij heeft zich ook talloze keren denigrerend en discriminerend uitgelaten over joden. In 1882 moest hij noodgedwongen de joodse dirigent Hermann Levi accepteren voor de première van *Parsifal* omdat die de chef-dirigent was van het Münchense operatorkest, dat hem door koning Ludwig van Beieren gratis ter beschikking werd gesteld. Toch probeerde Wagner meermaals om Levi tot het christendom te bekeren. De belangstelling van Hitler voor Wagner wortelt deels in het antisemitisme van de componist. (wb)

